

ZNANSTVENI SKUP S MEĐUNARODNIM SUDJELOVANJEM

DUNAV U HRVATSKOJ POVIJESTI I KULTURI

<THE DANUBE IN CROATIAN HISTORY AND CULTURE>

Program skupa i sažeci izlaganja

Znanstveni odbor skupa:

dr. sc. Stanko Andrić (Slavonski Brod)

dr. sc. Robert Skenderović (Slavonski Brod)

dr. sc. Jasna Turkalj (Zagreb)

dr. sc. Darko Vitek (Zagreb)

dr. sc. Dražen Živić (Vukovar)

Organizacijski odbor skupa:

Stanko Andrić

Domagoj Maratović

Ružica Marić

Željka Marić

Josip Parat (tajnik skupa)

Održavanje znanstvenog skupa potpomoglo je
Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

• Trinaesti godišnji znanstveni skup Podružnice za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje •

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST
PODRUŽNICA ZA POVIJEST SLAVONIJE, SRIJEMA I
BARANJE

i

GRADSKI MUZEJ VUKOVAR

u suradnji s

Gradskom knjižnicom Slavonski Brod

organiziraju

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

DUNAV U HRVATSKOJ POVIJESTI I KULTURI

(Gradska knjižnica, Slavonski Brod – Gradski muzej Vukovar,

10.-12. listopada 2018.)

Gradski
MUZEJ
Vukovar **IM**

 gradskaKNJIŽNICA
SLAVONSKIbrod

Dunav, najveća rijeka u Europi bez Rusije, ima golemu važnost u povijesti europske civilizacije. Od prapovijesnih vremena Dunav je značio prometnu okosnicu koja povezuje središnju i istočnu Europu, protežući se između krajeva sjeverno od Alpa na jednoj strani i Crnog mora na drugoj. Zajedno sa svojim brojnim plovnim pritocima, Dunav tvori golemu komunikacijsku mrežu kojom su od pamtivjeka putovali ljudi i materijalna dobra i razmjenjivala se kulturna dostignuća i ideje.

Upravo na temelju postojanja drevnih trgovačkih putova, u ranim mitsko-geografskim predodžbama starih Grka, koji su Dunav nazivali starijim, tračkim imenom Istar (*Istros*), Dunav se račvao u dva kraka, od kojih je jedan završavao u Crnom moru, a drugi na sjevernom Jadranu, čemu bi potvrda bilo slično ime poluotoka Istre. Osim iznimno važne prometne uloge, Dunav je kroz povijest često bio prirodni oslonac za političke granice. To je osobito došlo do izražaja u doba Rimskoga Carstva, koje je svoje europske istočne granice velikim dijelom utvrdilo na Dunavu, pa je tako u središnjem Podunavlju granica rimske Panonije (*Limes Pannonicus*) tekla obalom Dunava od Vindobone (Beča) do Singiduna (Beograda), ostavljajući izvan rimske civilizacije nepokorene „barbarske“ zemlje na suprotnoj, lijevoj strani rijeke.

U srednjem vijeku, o samostalnoj hrvatskoj državi domaćih vladara oblikovala se historiografska predodžba po kojoj se ona protezala „od obale Dunava do Dalmatinskoga mora“ (Toma Arhiđakon). Oko 1000. godine Dunav je postao zemljopisnom kralježnicom prostrane ugarske, potom ugarsko-hrvatske države Arpadovića i njihovih nasljednika. U Danteovu *Raju* Ugarska se opisuje stihom „quella terra che'l Danubio riga“. U tom državnom sklopu, područje kojim su upravljali kraljevski hrvatsko-slavonski hercezi određivalo se kao „cijela Slavonija“, odnosno „krajevi s ovu stranu Dunava sve do mora“.

U doba najvećeg širenja Osmanskog Carstva, Dunavom se odvijao veliki niz zapadnjačkih poslanstava i putovanja na Visoku Portu pa je, zahvaljujući njihovim često bogatim putopisnim izvješćima, *via Danubialis* postala temom gotovo zasebne podvrste putopisa u ovom dijelu Europe u ranom novom vijeku. Nakon potiskivanja Osmanlija potkraj 17. stoljeća stvoreni su uvjeti za reintegraciju područja od Jadrana do Dunava, sada u sklopu Kraljevine Hrvatske unutar šireg okvira Habsburške Monarhije.

Suvremena i današnja Hrvatska baštinica je toga kompleksnog geopolitičkog procesa. No, integracija toga prostora nije tekla bez zastoja i prepreka. Na početku 20. stoljeća, u ogledu „Raspojasana Slavonija“ Julije Benešić s gorčinom lamentira: „Koliko nas ima dobrih i žestokih Hrvata, koji tek iz pjesama znamo, da i Dunav

čini jedan dio hrvatske granice?” A u drugoj polovici istog stoljeća, u jednoj enciklopedijskoj uredničkoj marginaliji Miroslav Krleža opominje autore članka u izradi da je Dunav golema i slojevita tema koju treba obraditi mnogostrano: “Da li je to sve što ulazi od Dunava? I to što je ovdje rečeno geografski, potpuno je šematski i blijedo. (...) Rečeno je da se Dunav prikaže ne samo geografski nego historijski, politički, ekonomski, strateški i kulturno-politički. (...) Dunav je najveća evropska rijeka, i bez obzira što protječe kroz naše krajeve i što bi joj u okviru naše Enciklopedije valjalo posvetiti najveću i najminuciozniju pažnju, ta granica rimskog carstva, taj motiv ikonografski i likovno-umjetnički, nije u okviru ovog prikaza ni dodirnut”.

Na tragu onoga što je u ostalim podunavskim zemljama već učinjeno, u mnogima i opetovano, znanstvenim skupom “Dunav u hrvatskoj povijesti i kulturi” želimo potaknuti da se Dunav kao civilizacijska tema u većoj mjeri osvijesti i u okviru hrvatske historiografije i srodnih humanističkih disciplina (arheologija, etnologija, književna povijest, povijest umjetnosti). Cilj je skupa da se multidisciplinarnim pristupima sustavnije istraže raznovrsni aspekti – ekohistorijski, ekonomski, politički, administrativni, kulturni, simbolički, ikonografski – povijesne baštine povezane s Dunavom na njegovom odsječku koji je u prošlosti omeđivao ili danas omeđuje hrvatske krajeve.

PROGRAM SKUPA

(Napomena: svaki izlagač ima na raspolaganju maksimalno 15 minuta.)

Srijeda, 10. listopada 2017.

(Gradska knjižnica Slavonski Brod)

10:30-10:40 **Otvaranje skupa**

10:40-11:50 | Sesija 1:

1. Jasna Šimić (Osijek): *Granica i poveznica: Dunav u prapovijesti i ranoj povijesti*
2. Ivana Artuković-Župan (Slavonski Brod): *Kult podunavskog konjanika i nalaz rimske olovne votivne pločice iz Šušnjevac*
3. Igor Vukmanić (Osijek): *Dunavski Limes u Hrvatskoj - suvremeni pogledi*
4. Marija Buzov (Zagreb): *Rimske ceste oko Limesa na Dunavu*
Rasprava (10 min.)

11:50-12:00 **Stanka (10 min.)**

12:00-12:55 | Sesija 2:

5. Josip Parat (Slavonski Brod): *Dunav na rimskim natpisima iz Panonije*
6. Trpimir Vedriš (Zagreb): *Razmatranja o nekim novijim historiografskim tezama glede Dunava u kontekstu hrvatske ranosrednjovjekovne povijesti*
7. Anđelko Vlašić (Prelog): *Plovidba baranjskim, slavonskim i srijemskim dijelom Dunava za vrijeme osmanske vlasti (1526.-1690.)*
Rasprava (10 min.)

13:15 **Ručak**

16:30-17:40 | Sesija 3:

8. Milan Vrbanus (Slavonski Brod): *Uloga Dunava u gospodarstvu slavonskih vlastelinstava u 18. stoljeću*
9. Vladan Gavrilović, Dejan Mikavica (Novi Sad): *Skela kod Šarengrada na Dunavu u prvoj polovini XVIII. veka*
10. Sanja Lazanin (Zagreb): *Dunav i migracije: doseljavanje Dunavom iz srednje u jugoistočnu Europu tijekom 18. i početkom 19. stoljeća*
11. Dubravka Božić Bogović (Osijek): *Rijeka Dunav u izvorima za povijest stanovništva južne Baranje u 18. stoljeću*
Rasprava (10 min.)

17:40-17:50 Stanka (10 min.)

17:50-18:45 | Sesija 4:

12. Robert Skenderović (Slavonski Brod): *Šokačka naselja u Bačkoj – ekohistorijska analiza života uz Dunav*
13. Zlata Živaković-Kerže, Hrvoje Pavić (Slavonski Brod, Osijek): *Zamisao bez ostvarenja (Kanal Dunav – Sava)*
14. Boris Suljagić (Zagreb): *Vodne zadruge sliva rijeke Dunav u hrvatskim zemljama između dva svjetska rata*
Rasprava (10 min.)

19:30 Večera

Četvrtak, 11. listopada 2018.

(Vukovar – Vučedol)

8:00 Polazak iz Slavanskog Broda za Vukovar (autobus)

10:00-10:30 Pozdravi suorganizatora skupa | Uvodni program
(Gradski muzej Vukovar, Dvorana Vlastelinstvo)

10:30-11:25 | Sesija 5:

15. Mladen Radić (Osijek): *Arheološki nalazi keramike i stakla kasnog srednjeg i novog vijeka importiranih dunavskim riječnim putem*

16. Stanko Andrić (Slavonski Brod): *Ilustrirani dunavski putopisi iz vremena osmanske vladavine*

17. Grgur Marko Ivanković (Osijek): *Vedute gradova dunavskoga slijeva u albumu Campaign on the Danube A. D. 1683*

Rasprava (10 min.)

11:25-11:35 Stanka (10 min.)

11:35-12.30 | Sesija 6:

18. Jasminka Najcer Sabljak (Osijek): *Vedute Podunavlja na litografijama bečkih majstora 19. stoljeća*

19. Branko Ostajmer (Zagreb): *Vukovarska svakodnevnica na obali Dunava (razmeđe 19. i 20. stoljeća)*

20. Ivana Žebec Šilj (Zagreb): *Dunav kao činitelj industrijske lokacije – primjer Bate/Borova*

Rasprava (10 min.)

12:30 Razgledavanje stalnog postava Gradskog muzeja Vukovar

13:30 Ručak

15:00 Posjet Muzeju vučedolske kulture

17:30 Povratak u Slavonski Brod

19:30 Večera

Petak, 12. listopada 2018.
(Gradska knjižnica Slavonski Brod)

9:30-10.55 | Sesija 7:

21. Darko Vitek (Zagreb): *Uloga Dunava u urbanom razvoju istočne Hrvatske*
22. David Magdić (Stari Slatinik): *Podunavlje u hrvatsko-vojnovođanskom razgraničenju nakon Drugog svjetskog rata*
23. Milan Gulić (Beograd): *Ponovo u ratnoj zoni: Dunavska komisija i plovidba Dunavom u vrijeme oružanih sukoba i političkih promjena u Evropi 1990–1999.*
24. Jakša Raguž (Zagreb): *Plovni put i mostovi na Dunavu tijekom Domovinskog rata 1991.–1995.*
25. Nenad Grgurica (Split): *Početak rada hrvatskih carinskih ispostava na Dunavu 1997. – potvrda reintegracije Podunavlja i potpunog suvereniteta Republike Hrvatske*

Rasprava (10 min.)

10:55-11:10 Stanka (15 min.)

11.10-12.35 | Sesija 8:

26. Janja Kovač (Čakovec): *Dunav, Dunaj, Donava – simbolika rijeke Dunav u usmenoj tradiciji Međimurja*
27. Marina Jemrić (Ilok): *Dunav u književnom djelu fra Mladena Barbarića*
28. Josip Jagodar (Slavonski Kobaš): *Dunav i Ilok u djelima Julija Benešića*
29. Vlasta Novinc (Vukovar): *Dunav i metafizika života (kulturalno označeno i tekstualno neizrecivo u djelima Pavla Pavličića „Dunav“ i „Diksilend“)*
30. Antonio Grgić (Zagreb): *Jedinstveni primjer rijeke kao dijela kompozicije spomeničkog kompleksa „Pobjeda“ u Batini na obali Dunava*

Rasprava (10 min.)

12:35-12.45 Zaključak i zatvaranje skupa

13:00 Ručak

SAŽECI IZLAGANJA

Stanko Andrić

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod

ILUSTRIRANI DUNAVSKI PUTOPISI IZ VREMENA OSMANSKE VLADAVINE

<ILLUSTRATED DANUBIAN TRAVELOGUES FROM THE
PERIOD OF OTTOMAN RULE>

SAŽETAK

Putopisi tvore iznimno zanimljivu i podacima bogatu skupinu izvora za povijest srednjeg Podunavlja u doba osmanske vladavine (16-17. stoljeće). Više desetina europskih putnika koji su u tom razdoblju, po diplomatskim ili drugim poslovima, kroz podunavske krajeve putovali u Carigrad ili druge dijelove Osmanskog Carstva ostavilo je detaljne zapise o prilikama i doživljajima koje su pritom opazili i iskusi. Neki od tih tekstova popraćeni su likovnim ilustracijama – crtežima pojedinih naselja i drugih prizora viđenih na putovanju. Baranjsko, slavonsko i srijemsko Podunavlje pojavljuje se na ilustracijama u četirima putopisima. Putopis Heinricha Ottendorfa, *Der Weg von Ofen auf Griechischen Weissenburg*, sastavljen 1663-1665. i sačuvan u rukopisu (objavljenom 1943), donosi planove različitih gradova između Budima i Beograda na temelju viđenja putnika koji je putovao cestama. Od gradova na Dunavu tu su prikazani Vukovar i Zemun. Putopis Edwarda Browna, tiskan prvi put 1673. u Londonu pod naslovom *A brief account of some travels in Hungaria...*, sadrži uz ostalo bakroreze s prikazom turskog mosta od Osijeka do Darde te sela u Srijemu s kućama-zemunicama. Preostala dva ilustrirana putopisa, koja nas u ovom radu ponajviše zanimaju, mogu se odrediti upravo kao „dunavski“ jer su njihovi autori za putovanje koristili dunavski plovni put. Od 19. stoljeća poznat je putopis pod naslovom *Itinerarium oder Raisbeschreibung* u kojem je Maximilian Prandstetter (Brandstetter) na njemačkom jeziku opisao put habsburškog carskog poslanstva u Carigrad 1608-1609. pod vodstvom baruna Adama od Herbersteina. Putopis je bio sačuvan u dvama rukopisnim kodeksima, a objavljen je u izvacima i u cijelosti u 20. stoljeću. Jedan od dvaju kodeksa, koji se nalazio u grofovskoj knjižnici u Héderváru, bio je bogato ilustriran, ali se poslije Drugog svjetskog rata izgubio i vjerojatno je uništen. Sadržavao je uz ostalo vedute, izrađene u akvarelu, šest mjesta od ušća Drave do ušća Save u Dunav; posredno su se, u različitim kopijama, saču-

vali prikazi Erduta, Vukovara, Iloka i Zemuna. Napokon, nedavno je u Leidenu otkriven rukopisni putopis koji se sastoji od samih crteža, bez tekstualnog opisa putovanja, a vjerojatno ga je izradio nepoznati član nekog skupnog poslanstva u Carigrad koje je dunavskim vodenim i balkanskim kopnenim putem putovalo oko 1580. godine. Lajdenski „crtači blok“, naknadno naslovljen *Imagines urbium quarundam Hungariae et Turciae*, sadrži 26 dovršenih crteža i pet nedovršenih skica što prikazuju mjesta od Hainburga na Dunavu do zapadnih prilaza Carigradu. Među njima su i prikazi sedam slavonsko-srijemskih mjesta: Osijeka, Erduta, Vukovara, Šaregrada, Petrovaradina, Slankamena i Zemuna. Iznimnu povijesnu vrijednost tih realističkih crteža naglašava činjenica da su to najstariji poznati likovni prikazi zapadne provenijencije koji predočuju izgled naselja u današnjem hrvatskom Podunavlju.

Ivana Artuković Župan

Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod

„KULT PODUNAVSKOG KONJANIKA“ I NALAZ RIMSKE OLOVNE VOTIVNE PLOČICE IZ ŠUŠNJEVACA

<“THE CULT OF THE DANUBIAN HORSEMAN“ AND THE
FIND OF A ROMAN VOTIVE PLAQUE FROM ŠUŠNJEVCI>

SAŽETAK

Početak 2018. Muzeju Brodskog Posavlja darovan je ulomak reljefom ukrašene olovne votivne pločice pronađen na lokalitetu Kapela južno od Šušnjevaca, sela koje se nalazi 10km sjeveroistočno od Slavonskog Broda. Visina ulomka iznosi 2,7 cm, širina 3,3 cm, a debljina 0,2 cm. Stražnja strana je potpuno glatka, a prednju krasí reljef s prikazom u dvije vodoravne zone, s lijeve strane obrubljen dijelom glatkog stupa s oštećenom bazom. U gornjoj zoni prikazani su stablo s obješenom životinjom kojoj jedan čovjek vadi utrobu, a drugi stoji sa strane i promatra, a u donjoj zoni zmija i tronožni stol na kojemu stoji riba. Unatoč slaboj očuvanosti, nekadašnji izgled predmeta moguće je rekonstruirati zahvaljujući nekoliko identičnih nalaza s podunavskih lokaliteta. Ovakvi predmeti u literaturi su poznati pod više naziva, a najčešći je „pločice kulta podunavskih konjanika“. Najveći broj pločica pronađen je u Podunavlju i datiran u 2. i 3. stoljeće kada se javlja težnja da se različiti sustavi vjerovanja objedine u službeni religiju, usko vezanu uz carski kult. Unatoč prisutnosti konjaničkih prikaza po kojima je kult nazvan, očito je da je središnji lik kulta žena. Raniji su autori prikazanu božicu interpretirali kao oranticu, Helenu, Kibelu, Lunu, Dijanu/Artemidu no većina suvremenih slaže se kako je riječ o Eponi što podrazumijeva jak utjecaj keltske tradicije u formiranju kulta. Utjecaj se s vanjskih granica Dacije i Mezije proširio Dunavom do Donje Panonije.

Dunav igra ulogu važne komunikacije različitih utjecaja, u ovom slučaju religijskih. U isto vrijeme predstavlja granicu i poveznicu. Nalazi pločica s ovakvim prikazima koncentrirani su na područje dunavskog limesa, u provincijama Meziji, Daciji i Panoniji, rjeđe u Dalmaciji i Noriku, pa neki autori smatraju da se radi o kultu čiji je nositelj bila rimska vojska, prije svega legije VIII. Augusta i XV. Apollinaris. Prva je od 45. do 69. smještena u Novama u Meziji, a potom do kraja 3., odnosno početka 4. stoljeća u Argentoratu, a druga se 71. vratila u Karnunt i potom sudje-

lovala u Dacijskim i Germanskim ratovima, da bi 114. otišla iz Karnunta. Obje su tijekom druge polovine 1. stoljeća bile u doticaju s orijentalnom tradicijom i mogle su te utjecaje prenijeti na prostore Mezije, odnosno Panonije. Ipak, ne borave u neposrednoj blizini Srijemske Mitrovice, kao mjesta s najgušćom koncentracijom nalaza pločica tipa kojemu pripada ulomak iz Šušnjevac, pa dio autora smatra kako su nositelji kulta vjerojatno bili doseljenici iz Male Azije, Sirije i Grčke. Osim toga, statistički podaci o kontekstu nalaza ovih spomenika, uključujući i ulomak iz Šušnjevac (lokalitet je neistražen, no sve upućuje da je riječ o civilnom naselju) podupiru pretpostavku da vojska, unatoč etnički heterogenom sastavu pogodnom za implementaciju raznih oblika vjerovanja i tradicija, nije imala primarnu ulogu u širenju i prakticiranju ovog kulta. Svojim porijeklom, razvojem i raznorodnim ikonografskim elementima ovi predmeti očigledno sjedinjuju orijentalne i keltske utjecaje sa službenom rimskom religijom, u periodu vrhunca kulturnog sinkretizma u 2. i 3. stoljeću, a rasprostranjenost ovih nalaza najgušća je na području srednjeg i donjeg toka Dunava u provincijama Noriku, Panoniji, Daciji i Meziji. Nalaz iz Šušnjevac svjedočanstvo je žive razmjene utjecaja Podunavlja i broskog Posavlja.

Dubravka Božić Bogović
Filozofski fakultet, Osijek

RIJEKA DUNAV U IZVORIMA ZA POVIJEST STANOVNIŠTVA JUŽNE BARANJE U 18. STOLJEĆU

<THE RIVER DANUBE IN THE SOURCES FOR THE
DEMOGRAPHIC HISTORY OF SOUTHERN BARANYA
IN THE 18TH CENTURY >

SAŽETAK

Izlaganje se temelji na analizi podataka sadržanih u objavljenim i neobjavljenim izvorima za povijest stanovništva u 18. stoljeću za naselja u južnoj Baranji koja su smještena uz Dunav, dunavske rukavce ili Kopački rit. Sustavno se bilježe i analiziraju obavijesti koje se u opisima i popisima naselja i stanovništva i matičnim knjigama mogu naći o rijeci Dunav, njenom utjecaju na različite vidove života baranjskog stanovništva i organizaciju Beljskoga vlastelinstva kojega Dunav omeđuje s istočne strane. Osim obavijesti o prirodnim obilježjima područja, uključujući i podatke o vodenim tokovima i površinama, utvrđuju se podaci o gospodarskim djelatnostima vezanima uz rijeku Dunav, o ljudskim intervencijama radi iskorištavanja prirodnih prednosti ili rješavanja problema svojstvenih položaju uz Dunav. Analiza podataka sadržanih u matičnim knjigama posebno se fokusira na sezonsku raspodjelu umrlih te na uzroke smrti kako bi se ispitalo je li, u kojoj mjeri i na koji način život uz Dunav utjecao na spomenute demografske čimbenike.

Marija Buzov

Hrvatsko društvo za proučavanje antičkih mozaika, Zagreb

RIMSKE CESTE OKO DUNAVA NA LIMESU

< ROMAN ROADS ALONG THE DANUBIAN LIMES >

SAŽETAK

Rijeke su od davnih vremena služile prometovanju, a bile su i važnim čimbenikom u svakodnevnom životu stanovništva. Plovidba rijekama razlikovala se od plovidbe morem ili pak jezerima. Na europskim su prostorima prednjačile rijeke Rajna i Dunav koje su povezivale sjeverna i južna, odnosno zapadna i istočna područja kontinenta. Što se tiče područja hrvatskog dijela Panonije, u prometnom, gospodarsko-trgovačkom, a nerijetko i u strateško-vojnom pogledu – osim Dunava (*Danuvius*, *Danubius*) od prvorazredne su važnosti bile rijeke i Drava (*Dravus*) i Sava (*Savus*). I sam Tacit ističe da su se najznačajnije granice Rimskog Carstva nalazile upravo na rijekama. O tomu nam govore povijesna vrela te brojni arheološki nalazi. Na obalama navedenih rijeka podignuta su značajna urbana središta, s karakterističnim pripadajućom infrastrukturnim sadržajima, lukama, mostovima, cestama i sl. No, rijeka Dunav ima posebno značenje za Rim jer se njezinim obalama protezala jedna od najznačajnijih državnih granica. Gotovo cjelokupnim tokom Dunava protezao se dunavski limes, granično militarizirano područje koje je činilo tvrdi liniju obrane Rimskog Carstva prema istočnim plemenima i područjima koja su ona nastavala. Da bi se osigurala sigurnost granice između Carstva i Barbarika (*Barbaricum*), morale su se izgraditi ceste kako bi vojska najkraćim putem mogla stići na granicu.

U radu će se posvetiti posebna pažnja rijeci Dunavu, cestama, kao i arheološkom materijalu.

Vladan Gavrilović i Dejan Mikavica
Filozofski fakultet, Novi Sad

SKELA KOD ŠARENGRADA U PRVOJ POLOVINI XVIII VEKA

< ŠARENGRAD FERRY IN THE FIRST HALF
OF THE 18TH CENTURY >

SAŽETAK

Reka Dunav je oduvek kroz istoriju predstavljala veoma važan plovni put, kako u pogledu trgovinskih, tako u pogledu političkih odnosa. Na srednjem toku Dunava svojim prirodnim položajem se izdvajao vukovarsko-šarengradski plato, koji je svojom konfiguracijom dozvoljavao građenje prelaza preko reke i postavljanje skela kao glavnog prevoznog sredstva između dve dunavske obale. Upravo stoga u prvoj polovini XVIII veka je postavljena (ponovo uspostavljena) šarengradska skela, koja je povezivala različite putne pravce Slavonije i Srema i bila pogodna za prevoz raznih dobara na dunavsku bačku stranu. Prvi pomen skele (prelaza) kod Šarengrada nam je poznat još u srednjovekovno doba (ugarske države) kada je ovim rečenicim prostorom gospodarila plemićka porodica Maroti (Morovički). U tursko doba o skeli nemamo pouzdanih podataka ali su postojale naznake o njenom postojanju, odnosno kontinuitetu. U vreme uprave Habzburga šarengradaska skela je ponovo zabeležena o čemu pojedinosti donosi naš rad.

Antonio Grgić

Zagreb

JEDINSTVENI PRIMJER RIJEKE KAO DIJELA KOMPOZICIJE SPOMENIČKOG KOMPLEKSA „POBJEDA“ U BATINI NA OBALI DUNAVA

<A UNIQUE EXAMPLE OF A RIVER AS A PART OF THE
COMPOSITION OF A MEMORIAL COMPLEX „POBJEDA“ ON
THE BANK OF THE DANUBE IN BATINA>

SAŽETAK

Spomenik Crvenoj armiji „Pobjeda“ hrvatskog kipara Antuna Augustinčića sa-
građen je na mjestu Batinske bitke iz studenog 1944. godine koja se odigravala
između jedinica NOVJ i Crvene armije s jedne strane, te jedinica Wehrmachta i
njegovih saveznika s druge. Sam spomenik monumentalnih je dimenzija i podignut
je 1947. godine na visoravni Gradac iznad rijeke Dunav. Spomenik je monumen-
talnih dimenzija i interesantan je za hrvatsku kulturu i umjetnost zbog nekoliko
razloga: kao ogledni primjer socrealističnog stila uvezenog iz SSSR-a, kao početak
jedne tipologije monumentalnih spomenika koja će obilježiti našu umjetnost po-
slije Drugog svjetskog rata, ali također zbog odnosa spomenika s rijekom Dunav.
Dunav je odredio mjesto održavanja Batinske bitke kojoj je spomenik posvećen,
ali također i oblikovanje samog spomenika. I ne samo to, Dunav je nerazlučivi dio
kompozicije spomenika, koji svojim monumentalnim tokom pojačava monumen-
talnost arhitektonike spomeničkog kompleksa i metaforički naznačuje kulturološ-
ki definiranu poziciju spomenika kao onog koji prkosi prolaznosti i opire se toku
vremena.

Nenad Grgurica
Carinska uprava, Split

POČETAK RADA HRVATSKIH CARINSKIH ISPOSTAVA NA DUNAVU 1997. – POTVRDA REINTEGRACIJE PODUNAVLJA I POTPUNOG SUVERENITETA REPUBLIKE HRVATSKE

<THE BEGINNING OF WORK OF CROATIAN CUSTOMS
OFFICE ON THE DANUBE IN 1997 – CONFIRMATION OF
THE REINTEGRATION OF THE DANUBE RIVER BASIN AND
SOVEREIGNTY OF THE REPUBLIC OF CROATIA>

SAŽETAK

Politički i diplomatski krugovi na svjetskoj i europskoj sceni te inozemna i domaća znanstvena zajednica, kroz dosad objavljenu literaturu, svrstali su UNTAES kao jednu od najuspješnijih misija UN-a. U sklopu misije ustrojena je Prijelazna carinska služba (Transitional Customs Service – TCS) koja je od 3. prosinca 1996. g. započela rad na graničnim prijelazima između Hrvatske i Srbije.

Otvaranje carinskih ispostava na graničnim prijelazima preko dunavskih mostova tijekom mirovnog procesa jedan je od najvažnijih datuma iz vremenu stvaranja hrvatske države i reintegracije Podunavlja. Naime, preko mostova na Dunavu Srbija je izvršila agresiju na Republiku Hrvatsku na način da je dostavljala vojnu i svaku drugu materijalnu pomoć dijelu pobunjenih hrvatskih Srba, a u suprotnom smjeru pljačkala i odnosila iz okupiranog hrvatskog državnog/carinskog teritorija prirodna, kulturna i materijalna dobra. Upravo je otvaranje, prvo ispostava u okviru Prijelazne carinske službe u sklopu misije UNTAES-a, a potom i ispostava Carinske uprave Republike Hrvatske označilo kraj Domovinskog rata i kraj okupacije dijelova hrvatskog državnog/carinskog teritorija, odnosno potpunu suverenost Hrvatske na cijelom njenom području.

Odlazak hrvatskih carinika iz Carinarnica Osijek, Dubrovnik i Split na istočnu granicu, u tada još uvijek okupirano područje, na carinske ispostave Batina, Erdut, Ilok I, Ilok II i Tovarnik postao je jedan od najvažnijih događaja recentne hrvatske povijesti, mjerljiv s dolaskom vojno-redarstvenih snaga na hrvatsku granicu u akcijama *Bljesak* i *Oluja*. Stručnost, temeljitost i sustavnost Carinske uprave i službe-

nika na terenu prigodom provedbe mirovnog sporazuma vidljiva je u činjenici što su carinske ispostave počele provoditi hrvatske carinske propise 14. srpnja 1997. g., odnosno šest mjeseci prije završetka cjelokupne reintegracije hrvatskog Podunavlja.

Milan Gulić

Institut za savremenu istoriju, Beograd

PONOVO U RATNOJ ZONI: DUNAVSKA KOMISIJA I PLOVIDBA DUNAVOM U VRIJEME ORUŽANIH SUKOBA I POLITIČKIH PROMJENA U EVROPI 1990–1999.

<AGAIN IN THE WAR ZONE: THE DANUBE COMMISSION
AND NAVIGATION ON THE DANUBE IN WARTIME AND
DURING THE PERIOD OF POLITICAL CHANGES IN EUROPE
1990-1999>

SAŽETAK

Devedesete godine XX vijeka bile su vrijeme najtežih izazova po Dunavsku komisiju, koja je 1988. proslavila 40 godina od donošenja *Konvencije o režimu plovidbe na Dunavu*, a 1989. godine i 40 godina od početka rada moderne Dunavske komisije. Na velike godišnjice ubrzo su se nadovezali veliki izazovi. Najprije je ujedinjena Savezna Republika Njemačka, koja je bila jedina podunavska zemlja koja nije bila članica Dunavske komisije, otpočela sa snažnim pritiscima na Komisiju u cilju izmjene Konvencije. Stavila je čak 12 prigovora na Konvenciju koji su bili uslov za njeno stupanje u Dunavsku komisiju. U periodu 1991–1993. godine nastale su tri velike podunavske države – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija i Čehoslovačka Socijalistička Republika. Njihov silazak sa istorijske pozornice odrazio se i na funkcionisanje Dunavske komisije koja je tih godina u nekoliko navrata mijenjala svoje članstvo. Ipak, najveći problem za plovidbu predstavljao je oružani sukob koji je pratio raspad socijalističke Jugoslavije, tokom kojeg su, naročito u drugoj polovini 1991. godine, vođene opsežne borbe na samoj obali Dunava. Oružana dejstva oko Vukovara učinila su dunavsku plovidbu visokorizičnom, a sporadično i nemogućom. Tek što su se prilike na hrvatsko-jugoslovenskom sektoru Dunava normalizovale potpunim dovršetkom mirne reintegracije početkom 1998, u proljeće 1999. godine rat je ponovo stigao na Dunav. Tokom vazdušnih udara na tadašnju Saveznu Republiku Jugoslaviju pogođeno je više dunavskih mostova, koji su onemogućili normalno odvijanje plovidbe. Rad je zasnovan na dokumentima Dunavske komisije, poglavito zapisnicima sa zasjedanja.

Grgur Marko Ivanković
Muzej Slavonije, Osijek

VEDUTE GRADOVA DUNAVSKOGA SLIJEVA U ALBUMU *CAMPAIGN ON THE DANUBE* A. D. 1683

<*CAMPAIGN ON THE DANUBE A.D. 1683 – AN ALBUM
WITH VEDUTE OF THE DANUBIAN BASIN*>

SAŽETAK

Grafička zbirka Muzeja Slavonije jedna je od rijetkih u svijetu u kojoj se čuva primjerak grafičke mape *Teatro della Guerra contro il Turco* uvezane pod nazivom *Campaign on the Danube A. D. 1683*. Osim u Muzeju Slavonije po jedan se primjerak čuva u Bibliothéque Nationale de France u Parizu, Bayerische Staatsbibliothek u Münchenu i Brown University u Providenceu u Americi.

Mapu je 1687. godine u Rimu objavio Giovanni Giacomo de Rossi, a sastoji se od 37 rukom obrojčanih listova od kojih nedostaje prvi. U mapi se nalazi 75 veduta gradova: 14 velikih veduta i situacionih planova koji se protežu preko cijelog lista, na osam listova nalaze se po dvije vedute, na tri lista su po tri vedute, dok su na devet listova smještene po četiri vedute. Predzadnji list sadrži veliki alegorijski prikaz pobjede nad Turcima s natpisom koji veliča papu Innocenza XI. Na posljednjem 37. listu je Cantellijeva karta Peloponeza iz 1685. godine nakon koje slijedi višestruko preklapljena, također Cantellijeva, karta Ugarske iz 1686. godine.

Među 75 prikaza gradova objavljenih u ovoj mapi Osijek se nalazi na čak četiri vedute, od kojih je jedna najvjerniji prikaz izgleda Osijeka u 17. stoljeću. Mapa potječe iz kolekcije znamenitog osječkog odvjetnika i strastvenog bibliofila dr. Hermann Weissmanna.

Josip Jagodar

OŠ „Dr. Stjepan Ilijašević“, Slavonski Kobaš

DUNAV I ILOK U DJELIMA JULIJA BENEŠIĆA

<THE DANUBE AND ILOK IN THE WORKS
OF JULIJE BENEŠIĆ>

SAŽETAK

Julije Benešić poznati je hrvatski polonist, jezikoslovac, pjesnik, urednik, prevoditelj, te autor više desetaka članaka i feljtona. Njegova bogata ostavštini pohranjena je u arhivu Odsjeka za povijest hrvatske književnosti HAZU, te su ondje sačuvana njegova djela u kojima je spominjao Dunav i Ilok. O Dunavu i Iloku pisao je Benešić u svojoj autobiografiji koju je objavio 1943. godine u knjizi „Kritike i članci“. Ondje je zapisao svoja sjećanja na djetinjstvo u Iloku te opisao Dunav kao rijeku uz koju je odrastao. Benešići su bili ugledna iločka obitelj, stoga je Ilok zauzimao posebno mjesto u životu Julija Benešića. Osim u autobiografiji, Benešić je posvetio više stihova Dunavu i Iloku u svojoj prvoj zbirci pjesama „Istrgnuti listovi“ koja je objavljena 1922. godine u Zagrebu. Njegova pjesma „Osijek“, u kojoj se spominje i Dunav, antologijska je pjesma objavljena u „Antologiji hrvatskog pjesništva“ 2007. godine. Benešić je većinu svog života proživio u Zagrebu, ali je više puta odlazio u Ilok i posjećivao svoju obitelj koja je ondje živjela. Jedan dio života proveo je Julije i u Varšavi kao kulturno-prosvjetni delegat Kraljevine Jugoslavije, od 1930. do 1938. godine. U tom je razdoblju vodio dnevniku koji je objavljen pod nazivom „Osam godina u Varšavi“. U dnevniku je Benešić na više mjesta zapisao nekoliko rečenica o Iloku i Dunavu te se iz tih zapisa može iščitati njegova privrženost Iloku i nepresušnom Dunavu uz koji je odrastao. Ljubav prema zavičaju vidljiva je i u uspoređivanju mjesta koje je posjetio u Poljskoj s rodnim Ilokom i Dunavom. Osim u književnom pogledu, Julije Benešić započeo je svoj leksikografski rad nedovršenim i neobjavljenim rječnikom iločkoga govora te je na taj način obogatio dijalektnu leksikografiju. U bogatoj Benešićevoj ostavštini Dunav i Ilok imaju posebno mjesto jer je njima prožet cijeli Benešićev životni vijek.

Marina Jemrić

Osnovna škola Julija Benešića, Ilok

DUNAV U KNJIŽEVNOM DJELU FRA MLADENA BARBARIĆA

<THE DANUBE IN THE LITERARY OEUVRE
OF MLADEN BARBARIĆ (O.F.M.)>

SAŽETAK

U radu će se najprije skrenuti pozornost na mjesta unutar Barbarićeva književnoga opusa na kojima je autorski oživio Dunav i njegove attribute, odnosno promotrit će se na koji je način Dunav kao idejno-tematski kompleks fra Mladen Barbarić inkorporirao u svoje književne tekstove, objavljenima za njegova života, kao i u onima neobjavljenima, ostalima u rukopisu. Riječ je u tom kontekstu o analizi njegova pjesničkoga i proznoga djela, njegovih pjesničkih tekstova, autobiografskih zapisa i crtica, pri čemu će se osobit naglasak staviti na Barbarićeve neobjavljene autografe. U tom istom „dunavskom“ raspoloženju također će se progovoriti i o Barbarićevu osobnom angažmanu u iločkom tzv. ribarskom privatnom i zabavnom društvu, za Dunav znakovitoga imena, *Tikvari*, s početka 20. stoljeća, koje je on, zapravo, i osnovao, a koje je njemu i ostalim društvenim članovima služilo kao nedužna razonoda.

Janja Kovač

Muzej Međimurja, Čakovec

DUNAV, DUNAJ, DONAVA – SIMBOLIKA RIJEKE DUNAV U USMENOJ PREDAJI MEĐIMURJA

<DUNAV, DUNAJ, DONAVA – THE SYMBOLISM OF THE
DANUBE RIVER IN THE ORAL TRADITION OF MEĐIMURJE>

SAŽETAK

Neobična je činjenica da se motiv rijeke Dunav u usmenoj predaji Međimurja pojavljuje češće nego rijeke koje ga neposredno okružuju - Drava i Mura. Takva učestalost ovog motiva tumači se poznavanjem Dunava iz iskustva ratovanja Međimuraca po teritoriju Europe tijekom posljednjih pet stoljeća. Prema ovoj teoriji, iz pričanja muškaraca su o Dunavu saznavale i žene te ga počele koristiti kao motiv u usmenoj predaji. Rad se temelji na korpusu narodnih pjesama (popevki) koje je u prvoj polovici 20. stoljeća sakupio etnomuzikolog Vinko Žganec. U korpusu tristotinjak analiziranih pjesama izdvojene su one koje direktno spominju Dunav te one koje se kontekstualno nadovezuju na njega.

Većina izdvojenih pjesama pripada mitskom i svadbenom tipu pjesama. Ta su dva tipa pjesama najstarijeg postanka i u sebi sadrže elemente iz praslavenskog razdoblja. Na stariji postanak pjesama upućuje i najčešći naziv za rijeku (Dunaj), a pogotovo naziv u ženskom rodu (Donava). Temeljeći istraživanje na konceptu povijesti dugog trajanja, propituje se simbolika motiva rijeke, a posebno Dunava, u usmenoj predaji Međimurja.

Sanja Lazanin

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

DUNAV I MIGRACIJE: DOSELJAVANJE DUNAVOM IZ SREDNJE U JUGOISTOČNU EUROPU TIJEKOM 18. I POČETKOM 19. STOLJEĆA

<THE DANUBE AND MIGRATIONS: IMMIGRATION DOWN
THE DANUBE FROM CENTRAL TO SOUTHEASTERN
EUROPE IN THE 18TH AND THE BEGINNING
OF THE 19TH CENTURY>

SAŽETAK

U europskom ranome novom vijeku, kada prometna povezanost na kopnu nije omogućivala ni približno tako brzu komunikaciju ljudi kakvu danas poznajemo, osim cesta, rijeke su bile važan dio komunikacijskog sustava. Dunav je kao najveća europska rijeka većinom svoga toka bio plovni. Budući da se njime odvijao prijevoz ljudi i roba, Dunav je bio poveznica između središnjeg dijela europskog kontinenta, kojim je dominirala habsburška vladarska dinastija, i jugoistočnog dijela, koji je bio pod osmanskom vlašću. On je ujedno bio glavni migracijski put kojim su u 18. i 19. stoljeću dolazili kolonisti iz njemačko-austrijskih, čeških, slovačkih i ugarskih krajeva te naseljavali teritorij Slavonije, Srijema, Baranje, Bačke i Banata. Habsburška politika naseljavanja tih područja stečenih krajem 17. stoljeća nakon velikog rata s Osmanlijama bila je osobito intenzivna krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Na temelju izvora iz Hrvatskoga državnog arhiva (fond 430–Slavonska generalkomanda, Opći spisi) u izlaganju će se iznijeti primjeri dolaska njemačkih, čeških i slovačkih kolonista „vodenim putem“ na područje Slavonsko-srijemske vojne granice u razdoblju od 1790-ih do 1830-ih godina. Također, pokazat će se kako su ti kolonisti usmjeravani prema jugoistočnim dijelovima Monarhije, kako onim vojnokrajiškim tako i civilnim. Cilj je izlaganja, s jedne strane, istaknuti važnost Dunava kao glavne migracijske rute iz srednjoeuropskog prostora Habsburške Monarhije prema njezinim jugoistočnim dijelovima te, s druge strane, na temelju navedenih dokumenata izvesti zaključke o razlozima, organizaciji i načinu provedbe migracija, kao i uvjetima koji su očekivali naseljenike u mjestima naseljavanja.

David Magdić
Stari Slatinik

PODUNAVLJE U HRVATSKO-VOJVODANSKOM RAZGRANIČENJU NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

<THE DANUBE RIVER BASIN IN THE DEMARCATION
BETWEEN CROATIA AND VOJVODINA AFTER THE
SECOND WORLD WAR>

SAŽETAK

U radu autor na temelju relevantne literature i dokumenata (Koordinacijska radna grupa za dokumentaciju o teritoriju, granicama i stanovništvu RH) razlaže problematiku istočnih granica u razgraničenju između Vojvodine i Hrvatske nakon završetka Drugog svjetskog rata. S istočnim granicama s kojima je Hrvatska ušla u novu državu 1918. godine srbijansko vodstvo na čelu s dinastijom Karađorđevića radilo je sve kako bi dezintegriralo hrvatski teritorij a oktroiranom uredbom, osim što je zemlja dobila centralističko i unitarističko uređenje, ukinute su i sve autonomije i povijesne granice te je hrvatski teritorij rasjepkan na oblasti kako bi se hrvatski nacionalni prostor raspršio. To je bila jedna od posljedica pobjedničkog zanosa Srbije koja je stvaranje Kraljevine SHS smatrala širenjem svoje nacionalne države i ujedinjenjem svega srpstva. Odmah poslije rata 1945. godine događalo se ono što oslobodilačka vlast nije željela, a to je da federativne jedinice, koje su samo formalno postojale, postanu republike kojima se ne bi više upravljalo iz jednog centra, Beograda te sam polugom moći kakav je bio Centralni komitet.

Inicijativa za utvrđivanje hrvatsko-srbijanske granice potekla je 1945. od upravnih tijela AP Vojvodine, jer su ona prva poslala dopis o tom pitanju Hrvatskoj. Po vojvođanskom prijedlogu, obje obale Dunava, južno od ušća Drave u Dunav, trebale su pripasti Vojvodini. Predsjedništvo AVNOJ-a osnovalo je 19. lipnja 1945. »Komisiju Predsjedništva AVNOJ-a za izradu prijedloga razgraničenja teritorije između Vojvodine i Hrvatske«. Ta se komisija u literaturi kolokvijalno naziva, po njezinu predsjedniku, članu CK KPJ Milovanu Đilas, Đilasova komisija. Članovi komisije bili su Milovan Đilas, njezin predsjednik i ministar za Crnu Goru u saveznoj vladi, Vicko Krstulović, ministar unutarnjih poslova Hrvatske, Milentije Popović, ministar unutarnjih poslova Srbije, Jovan Veselinov »Žarko«, sekretar

JNOF-a Vojvodine, i Jerko Zlatarić, potpredsjednik Okružnog NO-a u Somboru. Područje o kojem je Komisija Predsjedništva AVNOJ-a odlučivala u lipnju 1945. odnosilo se na devet kotareva: dva u Baranji (Batina i Darda), četiri u Bačkoj (Apatin, Odžaci, Sombor i Subotica) i tri u Srijemu (Ilok, Šid i Vukovar).

Jasminka Najcer Sabljak

Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku

VEDUTE PODUNAVLJA NA LITOGRAFIJAMA BEČKIH MAJSTORA 19. STOLJEĆA

< *VEDUTE OF THE DANUBE RIVER BASIN ON THE
LITHOGRAPHS OF VIENNESE ARTISTS
FROM THE 19TH CENTURY* >

SAŽETAK

Za poznavanje povijesti Podunavlja u likovnom je smislu vrlo zanimljiva grafička mapa „Donau – Ansichten vom Ursprung bis zum Ausflusse ins Schwarze Meer“, koja je tijekom 19. stoljeća doživjela nekoliko izdanja. U ovom velikom umjetničkom i tiskarskom projektu između 264 prizora nalaze se i vedute mjesta uz Dunav, koja su pripadala području tadašnje Trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (Dalj, Erdut, Ilok, Šarengrad, Opatovac, Vukovar, Zemun...). Tiskanje mape pokrenuo je poznati bečki izdavač i litograf Adolph Friedrich Kuni-ke (1777. - 1838.). Najveći broj crteža po kojima su kasnije nastajale litografije za ovu je seriju na svojim putovanjima izveo bečki slikar i grafičar Jakob Alt (1789. - 1872.). Okosnicu svih prizora čini Dunav, no uz njega se prikazuju mjesta i ljudi, odnosno ocrta se svakodnevnica prostora Podunavlja na početku 19. stoljeća. Ekonomski i društveni uspon građanskog sloja rezultirao je većim interesom javnosti za prizorima ne samo užega zavičaja, već i udaljenih dijelova Austrijske Monarhije. Upravo je medij litografije omogućio nabavu likovnih djela visoke kvalitete u masovnoj nakladi i po pristupačnim cijenama. Popularnost i dostupnost ovakvih djela utjecala je na činjenicu da se radovi iz grafičke mape o Dunavu danas nalaze u brojnim privatnim i javnim zbirkama. Litografije iz mape predstavljaju zanimljiv spoj pejzažnoga, vedutnoga i genre slikarstva, a osim visoke likovne vrijednosti, važne su i zbog svog kulturnog i povijesnog značaja.

Vlasta Novinc

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU, Vukovar

DUNAV I METAFIZIKA ŽIVOTA (KULTURALNO OZNAČENO I DISKURZIVNO NEIZRECIVO U DJELIMA *DUNAV* I *DIKSILEND* PAVLA PAVLIČIĆA)

<THE DANUBE AND METAPHYSICS OF LIFE (THE
CULTURALLY MARKED AND THE DISCURSIVELY
INEXPRESSIBLE IN THE WORKS *THE DANUBE* AND
DIKSILEND OF PAVAO PAVLIČIĆ)>

SAŽETAK

U radu pod nazivom “Dunav i metafizika života” (kulturalno označeno i diskurzivno neizrecivo u djelima *Dunav* i *Diksilend* Pavla Pavličića) istraživat će se načini na koji se konstruira vukovarski identitet i to u kontekstu istoga prostora, ali različitoga vremena. U ranijoj prozi “Dunav” (1983.) P. Pavličić prikazuje provincijsku svakodnevicu čiji se ritam veže uz sezonski život rijeke, čime Dunav zadobiva centralno mjesto u osobnim pričama, a prelazi u kolektivni diskurs svojim mitskim pojavnostima. Identitet je homogeniziran, razlike se niveliraju prirodnom komponentom. U toj idiličnoj slici čini se da je stvarnost narativno iskaziva.

U romanu “Diksilend” (1995.), kronici grada na Dunavu, autor prikazuje transformaciju prostora, a svakodnevica postaje utopija davno prošlog vremena. Autor narativizacijom osobnih priča, konstruira genezu heterogenih identiteta, te propituje stvarnost u novonastalim odnosima i načelnoj neiskazivosti. Na površinu isplivaju potisnuti i ideološki nepoćudni elementi identiteta (povijesne traume), koji se u devedesetim godinama 20. stoljeća na vukovarskom prostoru pojavljuju kao erupcija naizgled iracionalnih strasti i zla.

Usporedbom ta dva teksta istraživat će se dvije vrste identiteta, homogenog i heterogenog, ideologiziranog i pluralnog, a u kojima je Dunav (prirodna sastavnica) konstanta prostora označitelj specifične metafizike života. U prikazu transformacije identiteta odlučujuću ulogu imaju traumatizirajući događaji, te se kontinuitet duha grada ne može razumijeti bez upisa zločina na njegovu prostoru.

Branko Ostajmer

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

VUKOVARSKA SVAKODNEVICA NA OBALI DUNAVA (RAZMEĐE 19. I 20. STOLJEĆA)

<DAILY LIFE ON THE BANKS OF THE DANUBE IN VUKOVAR
(THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURY)>

SAŽETAK

Na prostoru današnjega grada Vukovara, položenoga uz desnu obalu Dunava, postoji pet tisuća godina duga kontinuirana povijest ljudske nastanjenosti, povijest koja je višestruko duža od povijesti grada čija pisana povijest seže u 13. stoljeće. Tijekom proteklih osam stoljeća Vukovar je predstavljao važnu prometnu postaju na Dunavu i rijeka je njegovu povijest ponajprije obilježila svojim gospodarskim, prometnim i graničnim značenjem, ali jedva da postoji ijedan aspekt vukovarske povijesti koji nije prožet utjecajem Dunava.

U izlaganju se polazi od objavljene literature, arhivskih izvora i novinstva te se nastoji prikazati različite aspekte vukovarske svakodnevica na Dunavu koncem 19. i početkom 20. stoljeća (do izbijanja Prvoga svjetskog rata). Prije svega, pozornost će biti usmjerena uređenje dunavske obale i obalnih šetališta, kao i na različite oblike društvenoga života na obali (gostionice i krčme, zabave, politička zbivanja, kupalište i sport). Pored toga, u izlaganju i pisanom radu nastojat će se obraditi i dunavska crna kronika (nesretni slučajevi, ubojstva, samoubojstva).

Josip Parat

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod

DUNAV NA RIMSKIM NATPISIMA IZ PANONIJE

<THE DANUBE IN ROMAN INSCRIPTIONS
FROM PANNONIA>

SAŽETAK

Natpisi na kamenu i drugom nepropadljivom materijalu pružaju obilje podataka o antičkom svijetu i često nadopunjuju literarna vrela. Prema rimskom običaju, žitelji pokrajine Panonije postavljali su takve natpise tijekom cijelog principata. Uz vijesti o ljudima i njihovim vezama, na epigrafskoj građi može se donekle razabrati kako je okoliš utjecao na čovjeka. Dunav je u kontinentalnim provincijama Rimskoga Carstva predstavljalo zacijelo najvažniju prirodnu odrednicu. Najkraće rečeno, ta rijeka dugo je određivala sudbinu rimske države i postala je sastavni dio njene materijalne i duhovne kulture.

Ako je suditi po tiskanim i digitalnim zbirkama antičkih natpisa, deseci kamenih spomenika iz raznih krajeva Carstva sadrže neku inačicu riječi Dunav. Ograničimo li potragu na Gornju i Donju Panoniju, rezultat se sužava na šest mjerodavnih natpisa na latinskom. Razlikuju se s obzirom na vrstu spomenika, mjesto nalaza, dataciju, izradbu i sadržaj. Tekstovi su im zabilježeni u proznom i pjesničkom obliku. Riječ Dunav pritom označava osobno ime, katkad ime božanstva ili naprosto ime rijeke. Ovo izlaganje kani sistematizirati natpise na kojima se spominje Dunav, a potječu iz dviju panonskih provincija. Epigrafskom analizom pokušava se odrediti njihov prostorni raspored i identificirati društvene skupine koje se na njima spominju. Nastoji se što pouzdanije ustanoviti pravni status i podrijetlo ljudi čiji imenski obrazac tvori riječ Dunav. Prate se primjeri u kojima se pod ovim hidronimom podrazumijevaju višnje sile. Rezultat istraživanja trebao bi pružiti bolji uvid u ulogu Dunava u životu rimske Panonije.

Mladen Radić

Arheološki muzej, Osijek

KERAMIKA, STAKLO I PEČATI KASNOG SREDNJEG I RANOG NOVOG VIJEKA KAO SVJEDOCI DUNAVSKIH TRGOVAČKIH VEZA

<LATE MEDIEVAL AND EARLY MODERN CERAMICS, GLASS
AND SEALS AS WITNESSES OF DANUBIAN TRADING
CONNECTIONS>

SAŽETAK

Predmeti i njihovi ulomci prezentirani kao dokazi trgovačkih veza dunavskim riječnim putem sa zemljama i radionicama Srednje Europe (Njemačka, Austrija, Češka, Slovačka, Mađarska) pored svoje relativne krhkosti i neprikladnosti za transport lošim kopnenim putovima (staklo, keramika), upućuju i svojim analogijama i stilskim karakteristikama na porijeklo i radionice, odnosno upućenost na vodene transportne putove, prije svega Dunav kao glavnu trgovačku žilu kucavicu. Ulomci kuhinjske keramike sa znakovima radionica, heraldičkim i prepoznatljivim likovnim motivima, habanska fajansa s utjecajima delftske, turske i renesansne keramike, cakljeni pećnjaci iz kraljevskih i umjetničkih radionica, keramičke boce za mineralnu vodu i brojni drugi nalazi jasno upućuju na određena mjesta i radionice uz Dunav.

Sjajni primjerci svakodnevnog i luksuznog stakla uz brojne keramičke i druge predmete pronađene u starom franjevačkom samostanu u Osijeku rijedak su primjer arheološkog istraživanja koji daje uz postojeću arhivsku građu sveobuhvatan uvid u samostanski, ali i svakodnevni život utvrđenog grada prve polovice 18. stoljeća. Sajmovi u Tvrđi, vojska i njeni brojni objekti, samostani i redovnici, plemstvo, građanstvo i obrtnici su mjesta za trgovinu i naručitelji ove robe.

Iz Dunava, Dravom i Savom stizala je roba duboko u unutrašnjost. Vrlo malo je istraživana povijest naše riječne brodogradnje i ostataka brodova, što bi u budućnosti moglo još više potkrijepiti dunavske trgovačke veze i načine transporta. Za niskog vodostaja, nekoliko drvenih olupina većih brodova mogu se uočiti uz lijevu obalu Drave kod Osijeka, ali do sada nisu istražene i to je svakako izazov budućim istraživačima.

Nalazi olovnih plombi za bale platna (Sotin) i trgovačkog pečatnjaka na obali Drave uz osječku Tvrđu otvaraju mogućnost dodatnih istraživanja o porijeklu robe i trgovaca.

Od kasnog srednjeg vijeka i nalaza luksuznih pećnjaka u Iloku, Ružici gradu, koji potječu iz ugarskih kraljevskih radionica Budima, Regensburga i Beča, do svakodnevnih kućnih predmeta ranog novog vijeka, pa sve do prve polovice 19. stoljeća i masovne industrijske proizvodnje i izgradnje široke željezničke mreže, Dunav je bio srednjoeuropski „autoput“, veza između Srednje Europe i Juga i po važnosti pandan morskim trgovačkim vezama.

Jakša Raguč

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

PLOVNI PUT I MOSTOVI NA DUNAVU TIJEKOM DOMOVINSKOG RATA 1991.–1995.

<WATERWAY AND BRIDGES OVER THE DANUBE DURING
THE HOMELAND WAR 1991-1995>

SAŽETAK

U periodu između svibnja i studenog 1991. oružane snage JNA, Republike Srbije i pobunjenih Srba uspostavile su puni nadzor nad hrvatskim dijelom Podunavlja, od Batine do Iloka. Stanje okupacije okončano je procesom mirne integracije 1995./1998. godine.

Na osnovu arhivske građe nastale radom institucija Republike Srpske Krajine (RSK), JNA, MUP-a RH, tiskovina i literature prikazat će se okolnosti u kojima su srpske oružane snage stavile pod svoj nadzor plovni put Dunava te četiri dunavska mosta. Nadalje prezentirat će se uporaba ovih mostova, rad institucija RSK vezanih za Dunav, te plovidba Dunavom u periodu dok je hrvatski dio Podunavlja, kao okupirani teritorij, bio u sastavu RSK, tj. u periodu od sklapanja Sarajevskog primirja do potpisivanja Erdutskog sporazuma 1992./1995. godine.

Robert Skenderović

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod

ŠOKAČKA NASELJA U BAČKOJ – EKOISTORIJSKA ANALIZA ŽIVOTA UZ DUNAV

<THE ŠOKAC SETTLEMENTS IN BAČKA – AN
ECOLOGICAL/HISTORICAL ANALYSIS OF LIFE ALONG
THE DANUBE>

SAŽETAK

Šokački Hrvati u Bačkoj žive u naseljima koja se nalaze smještena uz lijevu obalu Dunava – u Bačkom Bregu, Kolutu, Monoštoru, Sonti, Vajskoj, Bođanima, Plavnoj, Baču, Mladenovu/Bukinu i Futogu. Njihov prostorni raspored otkriva usmjerenost na život uz Dunav i na središnju važnost te rijeke za život Šokaca u predmodernom razdoblju. Tijekom posljednjih stoljeća sva navedena naselja doživjela su promjenu jer su prirodni erozijski procesi izazivali pomicanje korita Dunava prema njegovoj desnoj obali. U ovome izlaganju analizirat će se ekohistorijski aspekti osnivanja i života spomenutih naselja. Nastojat će se odgovoriti na pitanje razloga osnivanja spomenutih naselja te uočavanja eventualnih gospodarskih i obrambenih prednosti njihova položaja. Na temelju kolekcije zemljovida Luigija Ferdinanda Marsiglija iz vremena kraja 17. i početka 18. stoljeća koja se čuva u sveučilišnoj knjižnici u Bologni utvrdit će se i prostorne promjene koje je izazvalo pomicanje korita Dunava u razdoblju od kraja 17. stoljeća pa sve do danas.

Boris Suljagić

Hrvatski državni arhiv, Zagreb

VODNE ZADRUGE SLIVA RIJEKE DUNAV U HRVATSKIM ZEMLJAMA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

<THE WATER COOPERATIVES OF THE DANUBE DRAINAGE
BASIN IN THE CROATIAN HISTORICAL LANDS BETWEEN
THE TWO WORLD WARS>

SAŽETAK

Katastrofalne poplave rijeke Dunav su ono ružno lice koje pokazuje ova velika rijeka. Nakon jedne od takvih katastrofalnih poplava, one iz 1876. godine, u Baranji kao tadašnjem dijelu Ugarske, obnova starih nasipa je koštala 201154 forinti, izgradnja novih nasipa s povišenjem 528658 forinti a crpke 124384 forinti. Dakle, trošak je iznosio oko 950000 forinti, što je u to vrijeme bilo samo nešto manje od polovice godišnjega autonomnoga proračuna susjedne Banske Hrvatske. Izlaganje i rad koji će biti napravljen će se odnositi na vodne zadruge sliva rijeke Dunav u hrvatskim zemljama između dva svjetska rata. Preciznije, južna Baranja u razdoblju između dva svjetska rata još nije bila hrvatska zemlja. No, ona to postaje 1945. godine i tako postaje sastavnica povijesnoga razvoja hrvatskih zemalja. Osim Baranjske vodne zajednice iz Darde imamo u razdoblju između dva svjetska rata i Zadrugu za regulaciju potoka Karašice i Vučice te njihovih pritoka iz Donjeg Miholjca te Zadrugu za regulaciju rijeke Vuke kao i Vodnu zadrugu Aljmaš-Podravlje i Vodnu zadrugu za odvodnju Karašice i Budžaka iz Batine. Ove zadruge su obuhvaćale u navedenom razdoblju preko 200000 ha i glavno je pitanje koliko su učinkovito branile svoja zemljišta od poplava te kakve su melioracijske mjere omogućavale. Istražujući arhivsko gradivo navedenih zadruga ustanovit ću kakvo je bilo financiranje zadruga, njihova uprava te kakve su projekte izvodile i/ili u njima sudjelovale. Posebno je važan odnos tijela javne vlasti prema zadrugama jer su one bile još od Zakona o vodnom pravu iz 1891. pod posebnom skrbi i nadzorom javne uprave. Vodne su zadruge rješenje ili barem pokušaj rješenja za zaštitu od poplave i za melioraciju kao i korištenje vodne snage u različite svrhe. Kao takve, predstavljaju, mislim, važnu temu.

Jasna Šimić

Filozofski fakultet, Osijek

GRANICA I POVEZNICA: DUNAV U PRAPOVIJESTI I RANOJ POVIJESTI

<BORDER AND LINK: THE DANUBE IN PREHISTORY
AND EARLY HISTORY>

SAŽETAK

Kao i većina rijeka, naročito onih velikih, i Dunav je već tijekom najranije povijesti ponekad značio granicu među plemenima, kulturama, narodima i državama, a ponekad je, opet, njegov tok bio poveznica i komunikacija kojom su se odvijale migracije ili trgovina. Zajedno sa svojim pritokama u ovom dijelu Europe, velikim rijekama Dravom, Savom, Tisom i Moravom, od kojih svaka ima svoje pritoke, Dunav je u pojedinim razdobljima prapovijesti i rane povijesti indirektno ili direktno povezivao Panoniju s egejskim svijetom, zapadnim crnomorskim priobaljem, istočnom jadranskom obalom, jugoistočnim alpskim područjem, zapadnim i središnjim Balkanom. Zajedno s Rajnom, činio je komunikacijsku transverzalu od Crnoga do Sjevernog mora.

O neolitika nadalje moguće je pratiti populacijska kretanja i njihovo nastanjanje duž ove rijeke, što je osobito evidentno potkraj ranog i u srednjem brončanom dobu, tijekom kojih se s područja današnje Mađarske niz Dunav prema jugu i jugoistoku kretalo stanovništvo pojedinih kultura s inkrustiranom keramikom. Njihovo kretanje moguće je pratiti na nizu arheoloških nalazišta na obalama Dunava i u njihovoj blizini, od sjevera Baranje sve do krajnje istočne granice naše zemlje.

U posljednjim stoljećima prapovijesti, Dunavom se iz helenističkih grčkih radionica na zapadnoj crnomorskoj obali prema južnoj Panoniji kretala skupocjena trgovačka roba što je zadovoljavala potrebe željeznodobne roduške elite. Primjer tome su naušnice načinjene od elektruma, tehnikom granulacije i filigrana, pronađene u Erdutu. Pod utjecajem tih radionica i importiranoga nakita i ovdajšnje mlađeželjeznodobno stanovništvo – Skordisci, počinje izrađivati vlastiti nakit sličnim ili istim tehnikama.

Nakon što su Rimljani u 1. stoljeću osvojili najveći dio Panonije, Dunav je postao dobro utvrđenom i branjenom granicom i dijelom glavnog europskog limesa – dunavsko-rajnskog. Otkriven je niz ostataka vojnih utvrda na samome Dunavu, kao što su npr. one u Batini, Zmajevcu, Kneževim Vinogradima i Kopačevu u Baranji, te pokraj Erduta, Dalja, Sotina itd. kao i u pozadini.

RAZMATRANJA O NOVIJIM HISTORIOGRAFSKIM TEZAMA GLEDE DUNAVA U KONTEKSTU HRVATSKE RANOSREDNJOVJEKOVNE POVIJESTI

<CONSIDERATIONS ON RECENT HISTORIOGRAPHICAL
STANCES ABOUT THE DANUBE IN THE CONTEXT
OF CROATIAN EARLY MEDIEVAL HISTORY>

SAŽETAK

Kao prilog razmatranju značenja Dunava u povijesti ranosrednjovjekovne Panoniji želio bih, polazeći od recepcije Dunava u ranosrednjovjekovnim izvorima, razmotriti nekoliko suvremenih historiografskih problema. Neki su od njih već duže vrijeme prisutni u historiografiji panonskog prostora, dočim su se neki u punoj jasnoći pojavili tek kao plod novijih historiografskih i arheoloških istraživanja. Među najznačajnijim pitanjima svakako je pitanje značenja pojma i smještaja Donje Panonije u ranosrednjovjekovnim izvorima franačke provenijencije. Na tragu tog problema postavlja se pitanje uporaba različitih imena za Dunav kod ranosrednjovjekovnih latinskih autora. Konačno, za razumijevanje geostrateškog položaja Panonije u 9. i 10. st. vrlo je važno razmotriti i mjesto Dunava u djelima bizantskih autora 9. i 10. st.

Ta su tri pitanja osobito relevantna za razumijevanje „geostrateške situacije“ u srednjoj Europi između sloma Avarskog kaganata krajem 8. st. i pojave Mađara na izmaku 9. st. Oblikovanje i nestanak niza protodržavnih tvorbi (u izvorima popraćenih pojavom dotad nepoznatih etničkih identitetskih odrednica) na prostoru nekadašnjih rimskih panonskih provincija teško je razumjeti bez pažljive raščlambe onodobnih vrela, pri čemu je zacijelo od ključnog značaja razumijevanje točnog značenja geografskih pojmova. Stoga, propitujući „stvarnu podlogu“ (geografsku, administrativnu i gospodarsku) uporabe tih pojmova, nastojat ću pomnim čitanjem odabranih djela kasnoantičkih i ranosrednjovjekovnih pisaca raspoznati obrasce recepcije smještaja Panonije, odnosno Dunava kao poveznice između karolinškog svijeta i sfere bugarskog, odnosno bizantskog utjecaja u donjem i srednjem Podunavlju. Drugim riječima, polazeći od klasičnih grčkih autora, preko kasno-

antičkih latinskih i ranobizantskih geografskih i kartografskih vrela, razmotrit ću niz suvremenih konceptualnih i pojmovnih nedoumica povezanih s percepcijom južnapanonskog prostora u ranome srednjem vijeku.

Darko Vitek

Hrvatski studiji, Zagreb

ULOGA DUNAVA U URBANOM RAZVOJU ISTOČNE HRVATSKE

<THE ROLE OF THE DANUBE IN THE URBAN
DEVELOPEMENT OF EASTERN CROATIA>

SAŽETAK

Dunavski je bazen jedno od najnapučenijih područja u Europi. Njega dijeli oko 83.000.000 ljudi raspoređeni u čak 19 zemalja. Ne treba dvojiti da je u tom smislu Dunav jedna vrlo značajna komponenta u urbanom razvoju Europe a to je prije svega vidljivo iz činjenice da je Dunav rijeka koja spaja čak četiri glavne srednjoeuropska grada (Beč, Bratislava, Budimpešta i Beograd). Premda se Dunav naslanja na današnje hrvatske granice u duljini od svega 137 km, što stavlja Hrvatsku pri dno popisa podunavskih zemalja, on je, posebice iz motrišta urbanog razvoja, neraskidivo utkan u hrvatsku povijest. Naime, ako urbanu sliku određenog područja promatramo kao dio veće, kompleksnije cjeline, o gradovima Istočne Hrvatske moramo, iz povijesne perspektive, govoriti u kontekstu antičke urbane strukture sjevernih granica Rimskog Carstva, srednjovjekovne mreže gradova Ugarskog Kraljevstva, novovjekovnih urbanih krajolika Habsburške, odnosno Austro-Ugarske Monarhije te suvremene državno kontrolirane urbanizacije jugoslavenskih političkih zajednica. Pitanje valorizacije Dunava u urbanom razvoju Hrvatske stoga valja promatrati s obzirom na vremensku i političko društvenu odrednicu. Radom će se nastojati prikazati uspostavljeni dinamični međudnosni povijesnih okolnosti i statičnih prirodnih datosti (Dunava) te njihove posljedice u stvaranju urbane slike Istočne Hrvatske.

Andelko Vlašić

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod

PLOVIDBA BARANJSKIM, SLAVONSKIM I SRIJEMSKIM DIJELOM DUNAVA ZA VRIJEME OSMANSKE VLASTI (1526.-1690.)

<THE NAVIGATION ON THE BARANYAN, SLAVONIAN,
AND SYRMIAN PARTS OF THE DANUBE DURING
OTTOMAN RULE (1526-1690)>

SAŽETAK

Osmansko izvorno gradivo poznato kao *Mühimme defterleri* sadrži bezbrojne sultanske naredbe upućene lokalnim upraviteljima, iz kojih se među ostalim može iščitati opseg logističkih pothvata osmanske vojne sile na Dunavu. Ta je rijeka od 1540-ih do 1680-ih godina bila u potpunosti pod osmanskom kontrolom, od sjeverne Ugarske do njezina ušća u Crno more, te je bila najvažnija osmanska plovna rijeka u europskom dijelu Carstva. Dunavom se odvijala logistička opskrba osmanskih vojnih pohoda u smjeru središnje Europe, te se brojnim brodovljem transportiralo žito, stoku, vino, oružje i druge vojne potrepštine. Šumovita baranjska i slavonska obala Dunava služila je kao izvor drvne građe za izgradnju osmanske dunavske mornarice i mostova. O plovnom stanju Dunava u spomenutom razdoblju mnogo podataka daju nam svjedočanstva kršćanskih putopisaca, koji opisuju opasnosti plovidbe zbog neodržavanja rijeke, njezina uskoga toka, ada, virova, vodenica i dr. Kršćanski putnici opisuju i stanje osmanskih tvrđava u većim naseljima na dunavskoj obali, što uz spomenute osmanske izvore može poslužiti za opis osmanskog sigurnosnog sustava na dunavskom plovnom putu.

Milan Vrbanus

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod

DUNAV U GOSPODARSTVU SLAVONSKO-SRIJEMSKIH VLASTELINSTAVA U 18. STOLJEĆU

<THE DANUBE IN THE ECONOMY OF SLAVONIAN-SYRMIAN ESTATES IN THE 18TH CENTURY>

SAŽETAK

U slavonsko-srijemskom Podunavlju stvoreno je krajem 17. i tijekom prvih desetljeća 18. stoljeća sedam vlastelinstava (aljmaško, erdutsko, daljsko, vukovarsko, iločko, karlovačko i zemunsko). Vlastelinstva u Slavoniji, pa tako i u slavonsko-srijemskom Podunavlju ostvarivala su tijekom 18. stoljeća vlastelinske prihode ubiranjem poreznih prihoda od vlastelinskih podanika (zemljarina i otkup od tlake), ali i od naknada za korištenje regalnih prava (prihodi od vodenica i mlinova, ribarenja, skela, mostarina, žirovanja, sječenja mesa, točenja pića, pristojbi od sajmovi itd.). Na slavonsko-srijemskim vlastelinstvima vlasnici su ostvarivali dio vlastelinskih prihoda od takse za vodenice na Dunavu, ribarenja te od skele na toj rijeci. S obzirom da za prvu polovinu 18. stoljeća trenutno postoje uglavnom sumarni podaci o vrijednosti spomenutih prihoda (takse za vodenice, naknade od ribarenja i skela na Dunavu) nemoguće je napraviti detaljniju analizu podataka, već je moguće samo utvrđivanjem udjela tih prihoda prikazati značenje Dunava u gospodarstvu slavonsko-srijemskih vlastelinstava. Naime, o veličini udjela tih prihoda ovisi značenje spomenute rijeke u gospodarstvu ovih vlastelinstava. Naravno s jačanjem značenja rijeka u povezivanju Srednje Europe s istočnojadranskim lukama, jača i utjecaj Dunava u gospodarstvu vlastelinstava smještenih na desnoj obali rijeke. Pojačani transport roba Dunavom pozitivno je utjecao na trgovačku aktivnost i na ovim vlastelinstvima, ali i na jačanje poljoprivredne proizvodnje, odnosno proizvodnje viškova poljoprivrednih proizvoda na obradivim površinama na slavonsko-srijemskim posjedima, naročito žitarica koje su mogli transportirati rijekom do istočnojadranskih luka, odnosno do europskih tržišta poljoprivrednim proizvodima.

Igor Vukmanić
Muzej Slavonije, Osijek

DUNAVSKI LIMES U HRVATSKOJ - SUVREMENI POGLED

<THE DANUBIAN LIMES IN CROATIA
– A CONTEMPORARY VIEW>

SAŽETAK

Limes je kao sustav rimskih pograničnih vojnih objekata danas tema koja zahtjeva samostalnu istraživačku politiku. Tijekom vremena, međutim, prijepori su o toj zahtjevnoj problematici neprestano vodili do toga da su spomenutomu pojmu bila pripisivana različita tumačenja. Godine 2004., međunarodna je skupina stručnjaka koja se bavi rimskim carskim granicama – *Bratislavska skupina* – stoga usuglasila deklaraciju tumačeći pritom što smatra limesom. U njihovoj je izjavi navedeno da su dijelom sustava limes bili legijski logori, kasteli i civilne građevine uz njih, zatim promatračnice, prometnica te prepreke podignute ljudskom rukom, sve uz krajnji dio Rimskoga Carstva. Prema tomu, a u skladu s objašnjenjem navedenih učenjaka, u ovome su radu razvrstani i lokaliteti u hrvatskom Podunavlju te predstavljena tamošnja posljednja arheološka istraživanja.

Ivana Žebec Šilj

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

DUNAV KAO ČINITELJ INDUSTRIJSKE LOKACIJE – PRIMJER BAT' E U BOROVU KRAJ VUKOVARA

<THE DANUBE AS A FACTOR IN INDUSTRIAL LOCATION –
THE EXAMPLE OF BAT'A IN BOROVO NEAR VUKOVAR>

SAŽETAK

Dunav je jedna od industrijski najiskorištenijih rijeka u Europi i iako se od 1980-ih intenzivno govori o negativnim učincima takvog stanja na okoliš i rijeku, mogućnosti deindustrijalizacije Dunava nisu baš tako izgledne. Jedan od čimbenika takve realnosti svakako je činjenica da je rijeka Dunav bitan činitelj smještaja industrijskih pogona. Naime, prema hijerarhiji industrijske lokacije radna snaga je na prvom mjestu, međutim, tržište, promet i sirovine, odnosno njihova dostupnost, nalaze se odmah iza na ljestvici prioriteta. Još od početaka industrijalizacije u Srednjoj Europi, Dunav je važna transportna ruta koja povezuje brojna tržišta i danas spaja 96 gradova u 10 različitih zemalja.

U razdoblju prije nego poduzeće Bat'a započinje sa globalizacijom proizvodnje, njezin vlasnik Tomaš Bat'a posvetio je velik dio vremena, resursa i truda proučavajući koji su to čimbenici koji utječu na uspješnu industrijsku proizvodnju. Na jednom od svojih istraživačkih putovanja posjetio je i Fordovu River Rouge tvornicu u Detroitu. Među glavnim postulatima koje je usvojio sa ovoga putovanja i koje je nastojao primijeniti u Zlinu bili su važnost masovne proizvodnje, briga za kupce, kompetitivnost odnosno, najjeftinija ponuda, te koristi od „besramnog“ reklamiranja. I što je vrlo važno, primijenio je je moto: lokacija, lokacija, lokacija.

Tijekom 1930-ih kada je uslijedila ekspanzija Bat'e iz Zlina u svijet, podružnice su nicala (da se spomenu samo neke) u Njemačkoj, Austriji, Rumunjskoj, Mađarskoj i naravno u Kraljevini Jugoslaviji. Daleko od toga da su lokacije Bat'inih tvornica i tzv. satelitskih gradova izabrane nasumično. Većina Bat'inih tvornica (ako ne i sve) bile su smještene u blizini željeznica i riječnih puteva.

Bat'ina tvornica i sretan (g)rad na Dunavu u Borovu kraj Vukovara jedan je od najuspješnijih primjera industrijskog razvoja Hrvatske u međuratnom razdoblju. Stoga se ovim radom želi ukazati na ulogu koju je rijeka Dunav imala u gospodarskom razvoju, a pogotovu u segmentu njezina industrijskog razvoja u razdoblju između dva svjetska rata.

Zlata Živaković-Kerže i Hrvoje Pavić

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod / Erdutski vinogradi d.o.o., Erdut

ZAMISAO BEZ OSTVARENJA (KANAL DUNAV – SAVA)

<A FAILED IDEA (THE DANUBE–SAVA CANAL)>

SAŽETAK

Autori u izlaganju prate zamisao Austrijske Carevine iz 18. stoljeća vezanu za spoj Dunava i Save, nastalu u vrijeme tzv. „kanalske groznice“, s namjerom da se iz sjevernih krajeva Carevine prevozi roba vodenim putem u južne krajeve. Spominju značenje kanala (prokopa) Dunav – Sava, koji je trebao savsku nizinu spojiti s dunavskom, a Vukovar razviti u izvoznu luku za Posavinu i sjevernu Bosnu, te navode brojne planove i projekte tog spojnog kanala od kojih je ostvaren jedan 1832. kada se pristupilo kopanju kanala Sava – Bosut na mjestu između Štitara i Županje. Navode i izradu osnove za projektiranje kanala Dunav – Sava od Vukovara do Šamca iz 1908. godine, koju je iznio kr. ug. ministar Franjo Kossuth, te u potonjem desetljeću zaključke i uzaludne rasprave koje ni do propasti Austro-Ugarske Monarhije nisu ostvarile navedenu zamisao izgradnje tog spojnog kanala.

Bilješke

Bilješke

Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
Ante Starčevića 8, 35000 Slavonski Brod

<http://hips.hr/>

Priredili:

Josip Parat
i Stanko Andrić

Grafička priprema i tisak:

Krešendo d. o. o., Osijek

Slike na omotu:

Matthias Zündt, *Nova totius Ungariae descriptio* (1567), detalj;
vukovarska cehovska diploma iz 1825, detalj;
dio rimske are s posvetom bogovima Dunavu i Dravi, rano 3. stoljeće, Muzej
Slavonije, Osijek.

Slavonski Brod, rujan 2018.